

บทความ

เลาะวัง ๑ • จุลดา ภัคดีภูมิินทร์

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : สำนักพิมพ์ไซคซัยเทเวศร์, มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๕

พิมพ์ครั้งที่ ๒ : สำนักพิมพ์เพื่อนดี, มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๑

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗

ภาพปก-ออกแบบ : ฟารุต สมัครไทย

ราคา : ๒๑๕ บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

จุลดา ภัคดีภูมิินทร์.

เลาะวัง เล่ม ๑.- พิมพ์ครั้งที่ ๒.- กรุงเทพฯ : อักษรโสภณ, ๒๕๖๑.

๓๒๖ หน้า.

๑. ราชสกุล--ไทย. ๒. ราชวงศ์จักรี. ๓. ไทย--ประวัติศาสตร์--กรุงรัตนโกสินทร์, ๒๓๒๕--. I. ชื่อเรื่อง.

๕๒๕.๗๕๕๓

ISBN 978-974-253-659-6

เจ้าของ

ผู้อำนวยการสำนักพิมพ์

ผู้จัดการสำนักพิมพ์

บรรณาธิการสำนักพิมพ์

กองบรรณาธิการ

คอมพิวเตอร์ - ศิลปกรรม

พิมพ์และจัดจำหน่าย

บริษัทอักษรโสภณ จำกัด

สันติ ส่งเสริมสวัสดิ์

สุดารัตน์ ส่งเสริมสวัสดิ์

วิญชน์ ศิริธรรมวุฒิกุล

ยศวดี เป็นประเสริฐ

สมยงค์ กงใจ สุทธิรามา เสตรา

สำนักพิมพ์เพื่อนดี ในเครือบริษัทอักษรโสภณ จำกัด

เลขที่ ๕๘ ซอยนภาศัพท์ (แยก ๕) ถนนสุขุมวิท ๓๖

แขวงคลองตัน เขตคลองเตย กรุงเทพฯ ๑๐๑๑๐

โทรศัพท์ ๐-๒๒๕๘-๕๘๕๗, ๐-๒๒๕๘-๕๘๖๑-๒

โทรสาร ๐-๒๒๕๘-๕๑๓๐

www.puendee.com

www.facebook.com/puendee

www.sakulthaionline.com

คำนำ

สำนักพิมพ์เพื่อนดี

หม่อมหลวงศรีฟ้า (ลดาวัลย์) มหาวรรณ ผู้ใช้นามปากกา ‘จุลลดา ภักดีภูมินทร์’ ในการเขียนหนังสือชุด ‘เลาะวัง’ นี้ ท่านได้เคยกล่าวไว้ว่า

“...‘เลาะวัง’ นี้ เลาะไปเรื่อยๆ ทั้งเรื่องราว ผู้คน ที่เกี่ยวข้องกับเจ้านายในรั้วในวัง และขนบธรรมเนียมมราชสำนักต่างๆ มิใช่แต่เฉพาะพระราชประวัติ หรือพระประวัติเจ้านาย บางทีจึงมีเรื่องของขุนนางใกล้ชิดพระยุคลบาทในครั้งกระนั้น...” และ

“...ต้องเรียนให้ทราบเสียก่อนว่า ‘เลาะวัง’ นี้ ถือว่า เป็นการเล่าอย่างคนค่อนข้างแก่ ฟังมาจากคนแก่บ้าง อ่านหนังสือเก่าๆบ้าง ไม่ใช่สารคดีโดยตรง เพราะสารคดีเกี่ยวกับเรื่องเจ้านาย มีผู้เขียนขึ้นจากการค้นคว้าอยู่แล้วหลายท่าน เพราะฉะนั้นการ ‘เลาะวัง’ จึงหนักไปในทางเจ้านายซึ่งผู้เขียนรู้จักท่านผู้สืบสายสกุลลงมาจากพระองค์ท่านบ้างหนักไปในทางเจ้านายผู้ทรงเกี่ยวดองกับสกุลของผู้เขียนบ้าง...”

จากคำกล่าวของผู้เขียนนี้ หากจะจัด ‘เลาะวัง’ เป็นหนังสือประเภทรวบรวมบทความ เรื่องเล่าและบันทึกทางประวัติศาสตร์ ก็น่าจะใกล้เคียงจุดประสงค์ของท่านมากที่สุด เพราะอ่านง่าย เหมือนนั่งฟังปู่ย่าตายายเล่าเรื่องสนุก ท่านนี้กะไรออก มีเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยก็โยงเข้ามาเล่าให้ฟัง หรือลูกหลานอยากรู้อยากฟังอะไรเพิ่มอีกก็ซักถาม สงสัยเรื่องใดท่านก็หาคำตอบได้ บางเรื่องมีหลักฐานประจักษ์พยานเป็นรูปถ่าย หรือ

หนังสือ บางครั้งมีรหัสตัดเลขฯ จดหมายเหตุ หรือไดอารี่ คัดลอก
มาลงประกอบให้เห็นชัดเจน เป็นที่ประทับใจผู้อ่านไม่น้อย

ความเป็นผู้สนใจใคร่รู้ของผู้เขียน และความสุขที่ได้ใกล้ชิดผู้ใหญ่
ทำให้ท่านรวบรวมเรื่องเล่าเหล่านี้ไว้มากมายปรากฏเป็น ‘เลาะวัง’ ซึ่งเขียน
ไว้นานกว่า ๓ ทศวรรษ และได้ตีพิมพ์เป็นตอนๆ ในคอลัมน์ประจำของ
นิตยสารสกุลไทยรายสัปดาห์มานานหลายปี จนกระทั่งได้พิมพ์รวมเล่ม
ครั้งแรกในปี ๒๕๓๕ โดยทำเป็นหนังสือชุด มีทั้งหมด ๕ เล่ม แต่ละ
เล่มเรียงเรื่องตามลำดับพญชนะไทย (ก ถึง ฮ) จะเลือกอ่านเล่มใดก่อน
ก็ย่อมได้ เพราะมีความหลากหลายเพลิดเพลินนัก จึงหวังว่าผู้อ่านจะได้
ลัดเลาะวังตามสำนวนชั้นครูไปอย่างสนุกสนาน และได้ความรู้เพิ่มเติมเป็น
ประการสำคัญ

เลาะวัง (๑)

จุลลดา กักดีภูมินทร์

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว)
รัชกาลที่ ๑ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕

สารบัญ

ก

กฎหมายเทียบบาลว่าด้วยการเสกสมรส	๑๓
กบฏ ร.ศ. ๑๓๐	๑๙
กรมพระราชวังบวรสถานมงคล	๒๗
กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ	๓๓
กรมหมื่นสรรควิสิัยนรบดี	๔๑
การกราบถวายบังคมลาถึงแก่กรรม	๔๗
การแต่งกายของเจ้านายในอดีต	๕๕
การสีกพระ (๑)	๖๑
การสีกพระ (๒)	๖๗
“แก้วทั้ง ๕” ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	๗๕

ค

คิ่ง...เงาะมหาดเล็ก	๘๓
คำนำหน้าพระนาม	๙๓
เครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า	๑๐๑

จ

จดหมายเหตุรายวัน ใน สมเด็จพระบรมฯ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศฯ	๑๐๗
จาก “เจ้าจอมมารดาอ่อน” ถึง “พระองค์เจ้าหญิงผ่อง”	๑๓๑
จาก “พระยาราชมนตรี” (ฎ) ถึง “พระองค์เจ้าปฤษฎางค์”	๑๓๗

จากราชสกุล “สิงหรา” ถึง “เกษมศรี”	๑๔๕
จิตรลดาสมเธร	๑๕๑
เจ้าจอมมารดาเทียง พระสนมเอกในรัชกาลที่ ๔	๑๖๑
เจ้าจอมหม่อมราชวงศ์สดับ ในรัชกาลที่ ๕	๑๖๗
เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์)	๑๘๗
เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง	๑๙๕
เจ้าพระยาอมราช	๒๐๓
เจ้าศรีพรหมมา	๒๑๑
เจ้าศิริวิจจา	๒๑๗

ช

“ชាយา” และ “พระชាយา”	๒๒๓
ชาววัง	๒๓๑

ช

เซอร์ เอมส์ บรู๊ก	๒๓๗
-------------------	-----

ต

ตราจุลจอมเกล้า	๒๔๕
----------------	-----

ท

ทำไมจึงเรียก “เสด็จพระองค์หญิง” หรือ “พระองค์หญิง”	๒๕๓
--	-----

ธ
ธรรมเนียมการทรงพระดำเนินตามลำดับยศศักดิ์ ๒๖๑

น
“นางโน” “คนโน” ถวายบังคมลา ๒๖๗
นามสกุลสำหรับราชตระกูล ๒๗๓

บ
บทกวีรักในงานพระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ ๖ ๒๗๙

พ
พระที่นั่งในบริเวณ “สวนขวา” ๒๘๙
พระที่นั่งอัมพรสถาน ๒๙๕

ร
“รัชกาลที่ ๓ ทรงเป็นอะไรกับสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ ๙” ๓๐๕

ห
หม่อม...ผู้ต้องพระราชอาญา ๓๑๓

วันอภิเษกสมรสของรัชกาลที่ ๖
และ เจ้าจอมสุวัฒนา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการเสกสมรส

...การที่ประพฤติผิดพระราชนิยม
ในข้อใดๆ ก็ไม่สำคัญเท่า
ในข้อที่เกี่ยวข้องการมีครอบครัว
เพราะหญิงดีย่อมเป็นศรีแก่ชาย
แต่หญิงร้ายย่อมนำความพินาศฉิบหายมาสู่ผู้ที่สมพาส...

พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี
ทรงเป็นพระมเหสีพระองค์เดียว
ที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖
ทรงจดทะเบียน (อภิเษกสมรส) ด้วย

ความข้อนี้อันผู้สงสัยกันเป็นอันมากว่า สมัยนั้น (พ.ศ.๒๔๖๗) มีกฎหมายว่าด้วยการจดทะเบียนสมรสกันแล้วหรือ เพราะเวลานั้น การปกครองยังอยู่ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ผู้เขียนจึงเพิ่งนึกขึ้นมาได้ว่าเคยได้ยินยกกับลุง ผู้เป็นข้าราชการสำนักสมัย รัชกาลที่ ๖ พูดถึงเรื่องนี้อยู่เหมือนกัน แต่เป็นเวลานานมาแล้ว จำได้แต่เพียงที่ลุงพูดว่าท่านจดทะเบียนเหมือนท่านทรงเป็นข้าราชการคนคนหนึ่ง

ถ้าเช่นนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ก็คงจะทรงจดทะเบียนตามกฎหมายเถียรบาล ว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก พระพุทธศักราช ๒๔๕๗ นั่นเอง

กฎหมายเถียรบาล ว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนักนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ มีพระบรมราชโองการให้ตราขึ้นใช้สำหรับข้าราชการและราชบุรุษในสำนักพระราชวัง ซึ่งในหมวดที่ ๒ ของกฎหมายเถียรนี้ แจ่งไว้ละเอียดรวม ๑๒ หน่วยงาน

ในพระบรมราชโองการนั้น ทรงมีพระราชดำริและพระราชปารภไว้ดังคัดมาบางตอนดังนี้

“.....

ในเรื่องการสมรสแห่งคนในสมัยนี้ ทรงสังเกตว่าความเป็นไปโดยอาการอันสำสอน ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่ใคร่เลือกหญิงที่เรียบร้อยแท้จริง ชายหนุ่มมักพอใจสมจรด้วยหญิงแพศยา หาเลี้ยงชีพโดยทางบำเรอกามคุณ

แลมักเข้าใจไปว่าการสมจรเช่นนี้เป็นของควรมิยอม เพราะคล้ายคลึงกับแบบแผนแห่งยุโรปประเทศ ซึ่งเป็นความเข้าใจเอาเองโดยพอใจใครให้เป็นเช่นนั้น แลการมีภรรยา แต่งงานสมรสอย่างโบราณประเพณี มักถือกันว่าเป็นของพันสมัยเสียแล้ว แม้ใครประพฤติก็ได้ชื่อว่าคนภูมิเก๋าคำคร่ำ หรือโง่งงเอาแต่บุปผา ไม่รู้จักประเพณีนิยมอย่างสมัยใหม่ดังนี้เป็นต้น

.....”

และ

“.....

การที่ประพฤตินิดพระราชนิยมในข้อใดๆ ก็ไม่สำคัญเท่าในข้อที่เกี่ยวข้องด้วยการมีครอบครัว เพราะหญิงดีเยี่ยมเป็นศรีแก่ชาย แต่หญิงร้ายย่อมนำความพินาศฉิบหายมาสู่ผู้ที่สมพาส หาเสนียดจัญไรอย่างใดเสมอเหมือนได้โดยยาก เพราะฉะนั้น จึงทรงพระราชดำริว่าเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องทรงกวดขันเรื่องครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนักให้ยิ่งขึ้น เพื่อมิให้เป็นทีติฉินนินทาแก่ผู้อื่นได้

.....”

กฎมณเฑียรบาล ว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนักนี้ ตราไว้เป็นหมวด ๙ หมวดด้วยกัน

ใน หมวดที่ ๔ ว่าด้วยการจดทะเบียนครอบครัวแลเคหสถาน ทรงกำหนดตัวเจ้าพนักงานผู้ถือทะเบียนครอบครัวและเคหสถานเอาไว้

หลังจากประกาศใช้กฎมณเฑียรนี้แล้ว ข้าราชการสำนักต้องไปจดทะเบียนให้ละเอียดว่ามีเคหสถานกี่แห่ง มีภรรยาก็คน (ถ้ามีมากกว่า ๑ ให้จดทุกคน) และมีบุตรก็คน (เกิดจากภรรยาคนใดบ้าง ให้จดแบ่งเป็นท้องๆไป)

แต่ถ้ายังไม่มีการครอบครัว (คือยังไม่มีบุตร ภรรยา) ก็ให้จดทะเบียนแต่เพียงเคหสถาน

ใน หมวดที่ ๕ ว่าด้วยหน้าที่เจ้าพนักงาน

ปรากฏในมาตรา ๑๙ ว่า

“การรับจดทะเบียนครอบครัวมีเกณฑ์อันเจ้าพนักงานจะต้องปฏิบัติดังต่อไปนี้

๑. ภรรยาคือ หญิงที่ได้กระทำการแต่งงานสมรสตามประเพณีเมืองหรือที่ชายเลี้ยงดูโดยให้อยู่ร่วมเคหาสถาน แลยกย่องเชิดหน้าชูตาโดยเปิดเผย เพราะฉะนั้น ห้ามมิให้รับจดทะเบียนหญิงนครโสเภณี หรือหญิงแพศยา หรือหญิงซึ่งชายสมจรด้วยเป็นครั้งคราวนั้นเป็นอันขาด

อนึ่ง หญิงที่ชายสมจรอยู่ด้วย โดยอาการที่เรียกว่าเป็น ‘เมียลับ’ คือไม่ออกหน้า แลมิได้อยู่ร่วมเคหาสถานกัน ห้ามมิให้รับจดทะเบียนเป็นภรรยาเป็นอันขาด”

และมาตราที่สำคัญอีกมาตราหนึ่งในหมวด ๕ นี้ ก็คือมาตรา ๒๑ ซึ่งบ่งเอาไว้ว่า

หากข้าราชการสำนักผู้ใดยังไม่มีครอบครัว ต่อไปจะมาขอจดทะเบียนภรรยา ก็ให้เจ้าพนักงานเรียกเอาใบอนุญาตซึ่งออกโดยผู้บังคับบัญชา ตามระเบียบของ หมวดที่ ๖ แห่งกฎนี้ ถ้าไม่มีใบอนุญาตมายื่น ห้ามมิให้รับจดทะเบียนเป็นอันขาด

และใน หมวดที่ ๖ ว่าด้วยการอนุญาตให้มีครอบครัวและเคหาสถาน

ระเบียบการขออนุญาตมีภรรยา ปรากฏอยู่ในมาตรา ๒๖ ของหมวดนี้ ซึ่งให้แสดงรายละเอียด ๑๑ ข้อ

๑. ยศ บรรดาศักดิ์ แลนามเดิมนามสกุล กับตำแหน่งราชการ
๒. อายุปีเกิด
๓. รับพระราชทานเงินเดือน เดือนละเท่าใด

๔. ได้รับผลประโยชน์นอกจากทางราชการอย่างใดบ้าง
๕. ได้มีภรรยาอยู่แล้วหรือไม่ ถ้ามี ชื่ออะไร
๖. ผู้ที่จะตบแต่ง หรือเป็นภรรยาใหม่นั้น ชื่ออะไร
๗. นามบิดามารดาของหญิงที่จะจดทะเบียนนั้น แลชาติใดในบังคับรัฐบาลใด

๘. หลักฐาน คือบิดามารดาหรือตัวหญิงนั้น มีทางทำมาหาเลี้ยงชีพอย่างไรหรือไม่ มีทรัพย์สินสมบัติอย่างไรบ้าง

๙. หญิงนั้นมีอายุเท่าไร เกิดปีอะไร

๑๐. หญิงนั้นเคยมีผัวแล้วหรือยัง ถ้าเคยมี ให้ชี้แจงด้วยว่า ผัวหย่าหรือเป็นม่ายโดยมรณภาพแห่งผัว

๑๑. ความประพฤติของหญิงนั้น เท่าที่รู้เห็นเป็นอย่างไร

ในมาตรานี้ จะเห็นได้ว่าถึงแม้ข้าราชการสำนักจะมีภรรยาอยู่แล้ว แต่ก็อาจขออนุญาตจดทะเบียนกับภรรยาใหม่ ผู้ซึ่งตนตั้งใจจะยกย่องเป็นเอกหรือเป็นเมียหลวงได้

กฎหมายเตียรบาลดังกล่าวนี้ ตราหมวดที่ ๘ และ ๙ แห่งกฎหมายเตียรบาลนี้ไว้ด้วย เป็นหมวดว่าด้วยการกำหนดโทษ สำหรับความผิด (ที่ฝ่าฝืนกฎ) เป็นขั้นๆไป ซึ่งโทษหนักที่สุดอาจถึงขั้นถอดจากยศบรรดาศักดิ์ แต่ก็ยังไม่เคยปรากฏว่ามีท่านผู้ใดกระทำความผิดต้องโทษทัณฑ์ถึงขนาดนั้น

นอกจากพระบรมราชโองการให้ตรากฎหมายเตียรบาลว่าด้วยครอบครัวของข้าราชการสำนักแล้ว ยังโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศกฎหมายเตียรบาลว่าด้วยการเสกสมรส แห่งเจ้านายในพระราชวงศ์ดังนี้

“มีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าฯ ศรีสตินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเหนือเกล้าฯ เหนือกระหม่อมว่า การเสกสมรสแห่งเจ้านายในพระราชวงศ์ ตามธรรมเนียม ได้ทรงทราบแล้วได้

พระราชทานพระบรมราชานุญาตโดยสมควรแก่พระเกียรติยศ แต่ก็มีบางรายที่มีได้กราบบังคมทูลให้ทรงทราบก่อน โดยเกรงว่าจะเป็นการรบกวนใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทบ้าง โดยเหตุอื่นบ้าง บางรายได้ทรงทราบว่าทรงได้เป็นไปโดยไม่สมควรแก่พระเกียรติยศฯ มีพระราชประสงค์จะอุปถัมภ์บำรุงพระบรมราชตระกูลไว้ให้สูงศักดิ์ ก็ทั้งจะสำแดงให้พระราชวงศ์ทรงทราบว่า มีพระราชหฤทัยประสงค์จะพระราชทานพระบรมราชานุญาตแก่พระราชนัดดาให้ทั่วถึงกัน จึงพระราชดำรัสสั่งเฉพาะเจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี เสนาบดีกระทรวงวัง ให้ประกาศเป็น กฎมณเฑียรบาลไว้ว่า

๑. ตั้งแต่นี้ต่อไป เจ้านายในพระราชวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป จะทำการเสกสมรสกับผู้ใด ให้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต เมื่อได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตแล้ว จึงจะกระทำการพิธีนั้นได้

๒. ที่ที่จะทำการพิธีเสกสมรสต้องเป็นที่สมควรที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะพระราชทานน้ำสังข์ได้ จะได้ทรงกำหนดตามที่ทรงพระราชดำริเห็นสมควร

๓. ถ้าผู้ใดทำฝ่าฝืน ไม่ต้องด้วยพระราชบัญญัตินี้ ให้ถือว่าได้ทำผิดฐานละเมิดต่อพระองค์ ผู้ทรงเป็นกุลเชษฐีในพระราชวงศ์

ประกาศมา ณ วันที่ ๑๐ มิถุนายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๑”

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖

กบฏ ร.ศ. ๑๓๐

...การปฏิวัติ ร.ศ. ๑๓๐ ไม่สำเร็จ เพราะเกิดมีการหักหลัง
ในพวกกันเอง เมื่อพวกนักปฏิวัติทั้งหลายถูกจับได้แล้ว
ไม่มีใครต้องโทษประหารเลยสักคนเดียว
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพระเมตตา โปรดเกล้าฯ ให้ลดโทษ...

คณะนายทหารรักษาพระองค์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เดือนเมษายน
เป็นเดือนสำคัญของ
พระบรมราชวงศ์จักรี

เพราะวันที่ ๖ เมษายน เป็น วันมหาจักรี
วันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นวันที่ สมเด็จพระเทพรัตนราช-
สุดาฯ ทรงเจริญพระชนษาครบ ๓๖ พระชันษา

จึงใคร่ขอเล่าเรื่องราวอันแสดงถึงพระมหากษัตริย์คุณ และพระกษัตริย์-
คุณแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมราชวงศ์บางพระองค์

ผู้เล่าเรื่อง ‘เลาะวัง’ เคยได้ยินผู้ใหญ่พูดกันถึงกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ บ่อยๆ
ท่านเหล่านั้นเรียกว่า ‘พวกกบฏ’ อย่างเดียวกับ ‘กบฏวรเดช’ ซึ่งก็เรียกว่า
‘กบฏ’ เช่นกัน ที่จริงก็คือการพยายามจะ ‘ปฏิวัติ’ เปลี่ยนแปลงรูปการ
ปกครอง สาเหตุก็ไม่ใช่พอใจการปกครอง หรือผู้ปกครอง หรือผู้มีอิทธิพล
ขณะนั้นๆ สาเหตุสำคัญของการพยายามปฏิวัติจะไม่พูดถึง เพราะตั้งใจจะ
เล่าถึงพระมหากษัตริย์คุณ และพระกษัตริย์คุณ ดังกล่าว

การปฏิวัติ ร.ศ. ๑๓๐ ไม่สำเร็จ เพราะเกิดมีการหักหลังในพวกกันเอง
เมื่อนักปฏิวัติทั้งหลายถูกจับได้แล้ว ไม่มีใครต้องโทษประหารชีวิตเลยสักคน
เดียว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระเมตตาโปรด-
เกล้าฯ ให้ลดโทษลงมาหมดทุกชั้นและทุกคน

ตามพระบรมราชวินิจฉัย ที่พระราชทานลงมาตอนหนึ่ง ดังนี้

“ด้วยได้ตรวจดูคำพิพากษาของกรรมการศาลทหาร ซึ่งได้พิจารณา
ปรึกษาโทษในคดีผู้มีส่วน ๙๑ คน ก่อการกำเริบ ลงวันที่ ๔ พฤษภาคม นั้น
ตลอดแล้ว

เห็นว่ากรรมการพิพากษาลงโทษพวกเหล่านี้ ขอด้วยพระราชกำหนด

กฎหมายทุกประการแล้ว แต่ว่าความผิดของพวกเขา มีข้อสำคัญที่จะกระทำร้ายต่อตัวเรา เราไม่ได้มีจิตคิดพยาบาทคาดร้ายต่อพวกนี้ เห็นควรที่จะลดหย่อนผ่อนโทษโดยฐานกรุณา ซึ่งเป็นอำนาจของพระเจ้าแผ่นดินจะยกให้ได้

เพราะฉะนั้น บรรดาผู้มีชื่อ ๓ คน ซึ่งวางโทษไว้ในคำพิพากษาของกรรมการว่าเป็นโทษชั้นที่ ๑ ให้ประหารชีวิตนั้น ให้ลดโทษลงเป็นโทษชั้นที่ ๒ ให้จำคุกตลอดชีวิต

บรรดาผู้มีชื่อ ๒๐ คน ซึ่งลงโทษไว้ว่าเป็นชั้นที่ ๒ ให้จำคุกตลอดชีวิตนั้น ให้ลดลงเป็นโทษชั้นที่ ๓ คือให้จำคุกมีกำหนด ๒๐ ปี ตั้งแต่วันนี้สืบไป

แต่บรรดาผู้มีชื่ออีก ๖๘ คน ซึ่งวางโทษไว้ชั้นที่ ๓ ให้จำคุก ๒๐ ปี ๓๒ คน และวางโทษชั้นที่ ๔ ให้จำคุก ๑๕ ปี ๖ คน และวางโทษชั้นที่ ๕ ให้จำคุก ๑๒ ปี ๓๐ คนนั้น ให้รอการลงอาญาไว้ก่อน...และอย่าเพื่อให้ออกจากตำแหน่งยศก่อน”

และต่อมาอีก ๑๒ ปี เมื่อทรงครองราชย์ครบ ๑๕ ปี ก็ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานอภัยโทษแก่นักโทษการเมืองทั้งหมด

ที่จริงแล้ว ทรงพระราชดำริจะปล่อยตั้งแต่เมื่อต้องโทษเพียง ๕ ปี แต่ที่ประชุมอภิรัฐมนตรีไม่เห็นด้วย ว่ายังไม่เป็นการสมควรแก่กาลเวลาเกรงว่าจะคิดการกันขึ้นมาอีก

ยังมีเรื่องเล่าถึงน้ำพระทัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ อีกเรื่องหนึ่งว่า

นักปฏิวัติผู้หนึ่งคือ ร้อยโทแมน เป็นผู้บังคับกองร้อยทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ เป็นผู้ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดปรานมาก รับสั่งให้เข้าเฝ้าบ่อยๆ และมีพระราชดำรัสซักถามถึงความทุกข์สุข ตลอด

ถึงหนี้สิน ค่าสุราอาหารใช้จ่าย ซึ่ง ร.ท. แม่น ขาดแคลนอยู่เสมอ ร.ท. แม่น เป็นคนซื่อและเปิดเผย ก็กราบทูลตามความจริง ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานเงินทองให้ชำระหนี้สินเรื่อยมา

ร.ท. แม่น เป็นพวกที่มีความคิดปฏิกิริยาเพื่อให้การปกครองเป็นอย่างไร ประชาธิปไตย โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยังคงทรงเป็นประมุขของประเทศ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทราบว่า ร.ท. แม่น เข้าเป็นพวกปฏิวัติก็ทรงพระพิโรธ คงจะเป็นอย่างที่ว่าทั้งรักทั้งแค้น ตรัสว่า

“ถ้าอ้ายแม่นไปเข้าพวกกับเขาด้วย ก็ต้องเขียนหลังมันเสีย”

ร.ท. แม่น รู้เรื่องเข้าจากเพื่อนพ้องมหาดเล็กใกล้ชิดพระองค์ ก็ตกใจแอบเขียนจดหมายถึงบิดา ซุกไว้ในปืนโต เล่าเรื่องจะถูกเขียนหลัง วิตกว่าการถูกเขียนหลังนั้นเป็นการเสื่อมเสียเกียรติของชายชาตินักรบ ถ้าในหลวงจะลงโทษประหารชีวิตเสียเลย ยังจะดีกว่า ขอให้บิดาช่วยหาทางแก้ไขให้พ้นจากการเขียนหลังด้วย

จดหมาย ร.ท. แม่น ไม่ถึงมือบิดา หากแต่ถูกตรวจค้นจับได้ผ่านผู้บังคับบัญชา ถึงพระหัตถ์ในหลวง

เพียงไม่กี่วันจากวันที่ส่งจดหมาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่ง ออกจากพระราชวังดุสิตมาตามถนนราชดำเนิน ทอดพระเนตรเห็น ร้อยตรีฟู ผู้ได้บังคับบัญชาของ ร.ท. แม่น กำลังหยุดยืนระวังตรง ถวายความเคารพอุ้มริมถนน จึงรับสั่งให้หยุดรถพระที่นั่ง กวักพระหัตถ์ให้ ร.ต. ฟู เข้าเฝ้าฯ ณ กลางถนนนั้น รับสั่งกับ ร.ต. ฟู ว่า

“เอ็งจงไปบอกเจ้าแม่นมันว่า ข้าเลิกเขียนหลังมันแล้ว มันจะได้สบายใจ”

บันทึกของนักปฏิวัติ ได้เล่าถึงเจ้านายอีกสามพระองค์ พระองค์หนึ่งคือ **สมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ** ซึ่งพวกปฏิวัติหลายคนต่างเป็นลูกศิษย์ของพระองค์ท่าน

เนื่องจากความทารุณต่าง ๆ ที่พวกผู้คุมกระทำกับนักโทษการเมือง ล่วงรู้ถึงพระกรรณทูลกระหม่อมจักรพงษ์ จึงโปรดให้เจ้ากรมคุกเข้าเฝ้า มีรับสั่งว่า

“รัฐบาลไม่ได้ต้องการให้พวกนี้ตาย ยังถือว่าเป็นนักโทษของทหารอยู่เท่ากับปากขังไว้เท่านั้น ถ้าใครตายลงด้วยการทารุณในคุก ก็ต้องมีผู้รับผิดชอบ”

การทำทารุณกรรมต่อนักโทษการเมืองจึงเพลาลง และมีการใช้งานตามคุณวุฒิของแต่ละคน

เจ้านายอีกพระองค์หนึ่ง ที่บันทึกยกย่องว่า ขณะที่ได้เข้าเฝ้าใกล้ชิดกับพระองค์ และฟังพระดำรัสแล้ว รู้สึกประหนึ่งว่าได้ยืนอยู่ในประเทศประชาธิปไตย คือ **สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก** ขณะนั้นออกพระนามกันว่า **ทูลกระหม่อมมหิตล**

ทูลกระหม่อมมหิตลได้เสด็จเข้ามาในคุกพร้อมกับแพทย์อเมริกัน เพื่อเจาะโลหิตเชื้อโรคเท้าช้างจากนักโทษ เจ้ากรมคุกจึงให้พวกนักโทษการเมืองเข้าเฝ้า ทูลกระหม่อมจึงรับสั่งเรียกให้หมอเจาะโลหิตทีละคนจนครบ เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว ทูลกระหม่อมก็รับสั่งขอบใจพวกนักโทษทุกคน

ยังมี **พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไชยานุชิต กรมหมื่นพงศา-ดิศรมหิป** อีกพระองค์หนึ่ง ซึ่งบันทึกเล่าว่าวังของท่านอยู่ใกล้กับกองมหันตโทษ ทรงพระกรุณาให้มหาดเล็กติดต่อถามพวกนักโทษการเมืองเรื่องอาหารการกิน มีผู้ทูลตอบไปว่าเพียงกล้วยน้ำว้า ก็เป็นพระเดชพระคุณอย่างยิ่งแล้ว ตั้งแต่นั้นก็รับสั่งให้พวกมหาดเล็กนำมามะม่วงในวัง ขออนุญาตเจ้ากรมคุกส่ง

ให้ครวระละ ๒-๓ กระบุง บางทีก็ข้าวโพดดอกใหญ่ๆ ขนาดเท่าแขนของ
ต่างประเทศ บางทีก็โปรดให้แม่ครัวต้มแกงหม้อใหญ่ๆ ส่งเข้าไปประทาน
มากจนกระทั่งเหลือให้พวกนักโทษการเมืองแจกจ่ายพวกนักโทษอื่นๆ

บันทึกเล่าว่า

เคยมีผู้ทูลถามเสด็จในกรมพระองค์นี้ว่า ทรงมีพันธะอย่างใดกับนักโทษ
การเมืองเหล่านี้ จึงได้ทรงพระกรุณาอย่างเปิดเผยดังนั้น ก็ทรงตอบแบบติด
ตลกว่า

“มันจะฆ่าเจ้า ข้า (ของ) เจ้าจึงให้มันกิน”

อนุสาวรีย์สมเด็จพระบวรราชเจ้า กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท

บุษบก ประดิษฐานพระอัฐิ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในรัชกาลที่ ๑, ๒, ๓

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล

ตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล
หมายถึงพระเจ้าแผ่นดินที่สอง
เป็นที่รู้กันว่า
หากพระเจ้าแผ่นดินเสด็จสวรรคต
ผู้ที่ครองแผ่นดินต่อคือ 'วังหน้า' หรือ อุปราชสมัยก่อน

เรื่อง กรมพระราชวังบวรสถานมงคล
มีผู้อ่านสนใจ และ
บางท่านถามมาว่ามีที่พระองค์กันแน่

เดี๋ยวก็ออกพระนามว่ากรมพระราชวังบวรสถานมงคล เดียวก็ว่ากรม-
พระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ว่ากรมพระราชวังบวรวิไชยชาญก็มี จึงเลย
ทำให้อยากทราบเรื่องราวของกรมพระราชวังบวรฯ และผู้สืบสายลงมาจาก
พระองค์ท่าน เพราะเท่าที่เขียนๆ กัน ดูจะมุ่งไปทาง ‘วังหลวง’ กันหมด

อีกท่านหนึ่งถามมาว่า กรมพระราชวังบวรฯ วังหน้า คือ อุปราชา
ไช้ใหม่ เหมือนกับมกุฎราชกุมารหรือเปล่า

ต้องขอเรียนให้ทราบเสียก่อนว่า เรื่อง ‘เลาะวัง’ นี้ ถือว่า เป็นการ
เล่าอย่างคนค่อนข้างแก่ ฟังมาจากคนแก่บ้าง อ่านหนังสือเก่าๆ บ้าง ไม่ใช่
สารคดีโดยตรง เพราะสารคดีเกี่ยวกับเรื่องเจ้านาย มีผู้เขียนขึ้นจากการ
ค้นคว้าอยู่แล้วหลายท่าน

เพราะฉะนั้น การ ‘เลาะวัง’ จึงหนักไปในทางเจ้านาย ซึ่งผู้เขียนรู้จัก
ท่านผู้สืบสายสกุลลงมาจากพระองค์ท่านบ้าง หนักไปในทางเจ้านายผู้ทรง
เกี่ยวดองสนิทสนมกับสกุลของผู้เขียนบ้าง ทว่า ระยะเวลาๆ มีผู้ต้องการ
ทราบเรื่องนั้นเรื่องนี้อยู่มาก โดยบอกมาว่าไม่อยากไปหาสารคดีอ่านโดยตรง
เพราะประการหนึ่ง ไม่รู้จะไปหาอ่านที่ไหน ประการที่สอง หนักสมอง แต่
ก็อยากรู้ตามประสาชาวบ้าน

เมื่อมีผู้ต้องการอ่าน ก็ยินดีอย่างยิ่งที่จะสนองความประสงค์ เพราะ
ความสุขของคนเขียนหนังสือที่อายุอยู่ในปัจฉิมวัย ก็คือการได้เล่าเรื่องเก่าๆ
ที่นำร่องอยู่บ้างสำหรับคนรุ่นหลัง

กรมพระราชวังบวรสถานมงคลนั้น ที่จริงเป็นนามของวังหน้า คือ

‘พระราชวังบวรสถานมงคล’ ในสมัยโบราณไม่มีการออกพระนามจริงๆ ของเจ้านาย มักจะเอ่ยชื่อวังของท่าน ดังนั้น เมื่อจะเอ่ยอ้างถึง ‘วังหน้า’ จึงออกพระนามว่า ‘กรมพระราชวังบวรสถานมงคล’

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล จึงเป็นพระนามตำแหน่ง ‘วังหน้า’ หรืออุปราชของสมัยก่อน

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในรัชกาลที่ ๑ พระนามเต็มของพระองค์ท่านคือ **สมเด็จพระบวรราชเจ้า กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท**

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในรัชกาลที่ ๒ ทรงพระนามว่า **สมเด็จพระบวรราชเจ้า กรมพระราชวังบวรมหาเสนาอนุรักษ์**

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในรัชกาลที่ ๓ ทรงพระนามว่า **สมเด็จพระบวรราชเจ้า กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพย์**

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล พระองค์สุดท้ายในรัชกาลที่ ๕ คือ **กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ**

ตำแหน่ง **กรมพระราชวังบวรสถานมงคล** หรือ **วังหน้า** นั้นคือ **อุปราช** หมายถึงพระเจ้าแผ่นดินที่สอง เป็นที่รู้จักกันอยู่ว่าหากพระเจ้าแผ่นดินเสด็จสวรรคต ผู้ที่จะขึ้นครองแผ่นดินต่อก็คือ ‘วังหน้า’

ในสมัยโบราณ พระเจ้าแผ่นดินจำเป็นจะต้องตั้งพระราชวงศ์สนธิชนผู้ใหญ่ ซึ่งปกติเป็นแม่ทัพหน้าหรือเป็นผู้เข้มแข็ง ไว้วางพระทัยได้ว่าเป็นกำลังอันสำคัญในการรบทัพจับศึก

แต่ต่อมาถึงรัชกาลที่ ๕ ไม่มีการรบทัพจับศึกอีกแล้ว ตำแหน่งอุปราชหรือวังหน้า อาจทำให้เกิดปัญหาการขึ้นครองราชสมบัติหลังจากพระเจ้าแผ่นดินสวรรคต เมื่อกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญเสด็จถึงวาระ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงจึงทรงเลิกตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล

เปลี่ยนเป็นสถาปนาตำแหน่งรัชทายาทมกุฎราชกุมาร ได้แก่พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ ในพระอัครมเหสีแทน

ดังนั้น ตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล กับรัชทายาทมกุฎราชกุมาร จึงเหมือนกันแต่เพียงอย่างเดียวคือเป็นผู้สืบทอดราชบัลลังก์ต่อจากพระเจ้าแผ่นดิน

มกุฎราชกุมารหาได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินที่สอง ดังเช่นวังหน้าสมัยก่อนไม่

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในรัชกาลที่ ๑ ทรงเป็น สมเด็จพระอนุชาธิราช ในรัชกาลที่ ๑

กรมพระราชวังบวรฯ ในรัชกาลที่ ๒ ก็ทรงเป็นสมเด็จพระอนุชาธิราช ในรัชกาลที่ ๒

กรมพระราชวังบวรฯ ในรัชกาลที่ ๓ ทรงมีศักดิ์เป็น ‘อา’ ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ส่วนกรมพระราชวังบวรฯ พระองค์สุดท้ายในรัชกาลที่ ๕ เป็นพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงเป็น ‘ลูกพี่ลูกน้อง’ กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕

กรมพระราชวังบวรฯ ในรัชกาลที่ ๓ คือ กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพย์ นั้น ทรงเป็นพระเจ้าลูกยาเธอรุ่นเล็ก ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีพระชนมายุแก่กว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ เพียง ๒ ปี อากัปกัลยาณจึงทรงสนิทสนมชอบพอกันมาก ทั้งยังเคยเสด็จไปเป็นแม่ทัพขจัดตาทิพด้วยกันมาในรัชกาลที่ ๒ ว่ากันว่าดูเหมือนจะมีสิ่งที่ตรงกันอยู่อีกมากประการหนึ่ง นั่นคือทรงไม่ถูกกันกับเจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี พระอนุชาสมเด็จพระศรีสุริเยนทราชนารี เช่นเดียวกัน

ดังนั้น เมื่อเจ้านายข้าราชการผู้ใหญ่ทั้งหลายทั้งปวง สนับสนุนถวาย